

 Släktföreningen
Mats Ersson Nohrmans Ättlingar

Ståthöfveringen Mats Ersson Nohrmans Ätlingar

www.mesn.nu

mora@mesn.nu

Org.nr: 884402 - 1322

Postgiro: 27 38 31-8

Bankgiro: 5555-5932

Finskt bankkonto: 157230 - 353466

Styrelse:

Folke Hansjons, Rättvik, ordf

0248-10933, 0250-36137

Benedict Gestrin, Helsingfors, 1.e vice ordf

Ola Hermansson, Mora, 2.a vice ordf

Jutta Aminoff, Ekenäs

Per Aronsson

Mats Hermansson, Mora

Erik Klinge, Helsingfors

Mikael Norlin, Mora

Kirsti Reitkari, Helsingfors

Suppleanter:

Helene Creutz, Borgå

Tryggve Gestrin, Helsingfors

Svea Katrin, Färnäs

Margareta Nordin, Mora

Fr o m 2006 kommer ordförandeposten att cirkulera mellan de svenska styrelseledamöterna.

Uppnådda mål och nya mål

Ett av de mål som uppsattes, när släktföreningen bildades 1999, var utgivande av en bok med kronolänsmannen Mats Ersson Nohrmans dagboksanteckningar. Det kändes då angeläget att lyfta fram det unika material, som borde vara av stort rikshistoriskt värde. Ett annat mål var att förmå Mora församling att med ett nytt minnesmärke ersätta den gravhäll, som utvisade kronolänsmannens gravplats i stora korsgången i kyrkan och som togs bort i samband med kyrkorestaureringen 1964. När vi nu tecknar år 2005 kan vi glädja oss åt att ha uppnått dessa båda mål.

I detta medlemsblad uppmärksammar vi måluppfyllelsen genom att presentera händelserna kring invigningen av minnesmärket och släktmötet med presentation av den nya boken. Ett viktigt inslag i presentationen var fil dr Anna Maria Forsbergs föredrag "Att hålla folket på gott humör", som satte in dagboksanteckningarna i ett synnerligen värdefullt perspektiv. Av utrymmesskäl är det inte möjligt att återge föredraget i detta medlemsblad. Vi får nöja oss med att ta del av Dala-Demokratens recension av hennes doktorsavhandling, som var bakgrunden till föredraget.

Vi återger också med givande av Dala-Demokraten och tidskriften Populär historia två recensioner av vår nya bok. När det gäller Anna Maria Forsbergs artikel känns det angeläget att uppmana till läsning av hela novembernumret av Populär historia, där Mats Ersson och Axel Oxenstierna får göra sällskap med alla kungligheter. Ett bra tips för den som vill läsa mer är att gå in på www.popularhistoria.se.

Inför föreningens och medlemsbladets framtida öden vill styrelsen stimulera medlemmarna att leta reda på intressant material, både artiklar och bilder, som kan publiceras i medlemsbladet. Som exempel på vad detta kan innebära publicerar vi några artiklar om människor på Dränggården med ingifta personer från Hållams- och Kingsfamiljerna med intressanta kopplingar till länsmansättlingen Anders Zorn och hans vänner med prins Eugen och Albert Engström i spetsen. Med detta vill vi peka på gångna generationers förmåga att slå vakt om vårt gemensamma kulturarv med bl a konst, musik, danser och dräktskick, men också på konsten att anpassa sig till nya kulturyttringar såsom t ex klädmode och att ta tillvara nya tekniska möjligheter som erbjuds t ex av fotografer.

Nationalmuseets tavla "Den musicerande familjen" av Anders Zorn eller "Musik i stugan", som den också kallas, har under 2005 "fyllt" 100 år och detta vill vi fästa uppmärksamheten på genom ett par artiklar, som ger oss inblickar i en tavlas tillkomst med vittnesmål både av såväl modell och konstnär som av en mycket medveten åskådare från den tidens kulturelit. Läs och begrunda hur variationsrikt historiska skildringar kan framstå beroende på skilda utgångspunkter och perspektiv. Vi hoppas i styrelsen att gamla artiklar borde kunna bli ett viktigt inslag i släktföreningens fortlevnad mellan släktmöten. Nästa släktmöte kommer f ö att hållas i Finland 2009.

Styrelsen ser nu med tillförsikt på frågan om att en byggnadsplan snart ska kunna förverkligas för länsmansgården med omgivning i och med att de juridiska hinder, som blockerat processen, ser ut att kunna undanröjas sedan berörda parter uppnått förlikning. Se där ett nytt mål, som snart bör vara uppnått!

Det är styrelsens förhoppning att medlemsbladet skall vara av så stort intresse att antalet medlemmar t o m ökar. Att så blir fallet är en nödvändighet för att vi skall klara av att regelbundet ge ut medlemsbladet och framförallt för att kunna utveckla föreningens hemsida. Vi bifogar därför ett inbetalningskort för inbetalning av 2006 års medlemsavgift till föreningens pluskonto nr 27 38 31-8. Bland de första femtio inbetalande medlemmarna utlottas tre exemplar av "Boken kronolänsmannen Mats Ersson Nohrmans dagboksanteckningar". Vi räknar också med att boken blir årets julklappsbok. Ring gärna 0250-38517 eller 0248-10933 och beställ fler exemplar av boken eller vänd Dig till Mora Bokhandel!

God Jul och Gott Nytt År !

Släktföreningens styrelse

Folke Hansjons, ordf.

Aftonandakt i Mora kyrka

till minne av kronolänsman Mats Ersson Nohrman lördagen den 29 oktober 2005

• Fäbodpsalm från Mora,

Orgelpreludium, kantor Rosanna Thyren.

• Välkomsthälsning,

komminister Anna-Karin Strand.

Vi har samlats här i kväll för att minnas kronolänsmannen Mats Ersson Nohrman, som på sin tid betydde så mycket för vår kyrka och vår församling. Vi har samlats till klangen från en av våra kyrkklockor, som bär hans namn och vi har passerat de bomärkestavlor, som påminner om de insatser som han bidrog med i samband med restaureringen efter kyrkans brand 1671. Men vi har också för första gången kunnat beskåda den minnesplatta i stora korsgången, som nu ersätter den gravhäll som fram till 1964 utvisade var Mats Ersson Nohrman har sitt sista vilorum. Varmt välkomna till denna aftonandakt i Mora kyrka dagen före hans dödsdatum!

• I himmelen,

valskoral från Hälsingland, fiol och dragspel, Helena och Bertil Skeril.

• Ur Mora kyrkas dödbok 1671,

uppläsning av Erik Klinge.

”Länsman, Högaktade Mats Ersson Nohrman, som gått i trivialskola i Falun, övat sig i räknande och skrivande, följde sedan sin broder And. Nohrmoreum till Uppsala i ett år, läst för åtskilligas barn, år 1669 den 8 december blev han länsman, vilken tjänst han intill sin död ärligen fö-

restod, varit gift 27 år, 9 barn, sjuk av ryggvärk 6 veckor, avsmnade den 30 oktober klockan 3 om morgonen, 60 år, 4 månader och 3 dagar gammal. Är begravnen i kyrkan, graven är i stora korsgången.”

• Till far

av Pers Erik Olsson, Rättvik, fiol och dragspel, Helena och Bertil Skeril.

• Psalm 183, Som sådden förnimmer.

• Ett samtal mellan Anna-Karin Strand och Folke Hansjons om kronolänsman Mats Ersson Nohrman.

- *Många av oss har på olika sätt fått följa Mats som länsman. Lat oss nu med hjälp av hans dagbok också få närma oss honom som människa, som make och far och som en kyrkans vän, men också som bonde bland andra bönder och som björnjägare. Vad avslöjar hans dagböcker om hans engagemang för var kyrka?*

- Redan på första raden kan vi ana oss till hans starka tro. För nyårsdagen 1671 har han som första notering följande ord:

”INI, Deus nobiscum – I Jesu namn, Gud med oss.”

Då anade han inte vad det nya året skulle innebära.

”3 maj 1671: Reste vi åstad med båtar efter Herr Anders. (Anm: Herr Anders var hans äldre bror, som skulle tillträda sin kyrkoherdetjänsten) Natten efter, mellan 11 och 12 avbrändes vår sköna kyrka av ljungeld. Gud tröste oss fattigt folk !”

Detta blev upptakten till en historisk insats för kyrkans återuppbyggnad, något som vi kan följa i olika skrifter och som också inneburit att hans namn återfinns på våra kyrkklockor och som renderade honom hedern att få sitt sista vilorum inne i vår kyrka. Jämsides med alla tidsödande och energikrävande insatser för kyrkans restaurering så tog gården och vårsådden mycken tid. Hör här några anteckningar i maj !:

”15 maj: Sådde vi tvisäd i Lisselholen, 16 maj: Sådd i Nordåkern, 17

maj: Sådd västom bron (Anm: Alltså på Broåkern!). 24 maj: Avslutade jag sådden”.

Sommaren gick i mycket stor utsträckning åt för arbete med kyrkan och glädjen var säkert stor när han skrev.

”20 augusti: Började lägga spån på sakristian och vapenhuset. Samma dag gick vi skall och fingo 2 björnar emellan Haren och Solvik”.

Vilken Dag ! Tänk att redan efter litet mer än tre månader kunna sätta punkt för denna fantastiska bragd, en bragd som morafolket åstadkom denna minnesvärda sommaren 1671. Skulle vi i dag med all vår teknik kunna åstadkomma något liknande? Knappast!

- *Vad berättar dagböckerna om Mats som make och far?*

- Jo Du, så mycket fint och ömt man kan ana. Hör bara vad han kärleksfullt noterar den 3 december 1671:

”Trädde jag i äktenskap med min K hustru Karin Larsdotter. Gud Allsmäktig, give lycka och mycken välsignelse.”

Hur många är det som i dag skriver något liknande i sina dagböcker ? 1 januari 1672 är det dags för ett nytt år och då anar vi på nytt hans starka tro. Så här skriver han:

”INI - I Jesu namn.

Kom nu o Helge And, som gåvor giva kan, vårt hjärta Du regere och till allt gott förmere.

Begick jag tillika med min hustru Herrens högvärdiga Nattvard Soli Deo Gloria.”

Soli Deo Gloria. Här möter vi ett latinskt uttryckt, som blivit något av ett valsspråk för Mats och som ständigt återkommer.

Det betyder Gud allena tillhör äran. I uppslagsböckerna uppges det också vara en ödmjuk önskan om framgång, förr ofta utsatt under manuskript. Uppenbarligen är detta en rotad önskan också för Mats. Detta år, 1672, skulle på flera sätt bli ett gott år. 26 oktober skriver han: "Förde nohrkarlarna stugan nord till älven." Det handlar om länsmansgården, i dag Moras äldst bevarade bostadshus.

"29 oktober 1672: Lades av Hållors Anders och Ulpes Hans knutstenarna till stugan. Allsmäktige Gud give lycka och välsignelse. Om Herren icke bygger huset, så arbeta abetarna fåfängt som däruppå arbeta."

Och här ytterligare några rader om familjelivet.

"3 november 1672: Begick jag med hustrun Herrans nattvard S D G. 28 november 1672: Klockan vid pass 5 om afton föddes min Dotter Kerstin hit till världen. S D G. Gud låte henne uppväxa i tukt och förmaning. 8 december 1672: Bars min dotter Kerstin till dop och kristendom. Gud allena tillhör äran."

Låt oss hoppa fram till 1674. "25 januari: Föddes min K. son Erik Mats-son hit i världen efter middagen vid pass emellan 11 och 12. Gud allsmäktig ware ära och låte honom i tukt och Herrans förmaning uppväxa."

Det var andra tider då!

Så växer länsmansfamiljen upp. Barn föds och barn dör. Mats Ersson lämnar det jordiska 60 år gammal. Han hinner aldrig uppleva barnbarn och glädjen över att få se en stor släkt växa fram efter sig. I dag har hans efterkommande blivit spridda ut över stora delar av världen och många är internationellt kända och betydelsefulla personligheter. Och i dag finns bland oss tillresta gäster inte bara från andra delar av vårt land utan också från Finland och USA.

Mats Ersson Nohrman var en familjens man, men också alla morabors talesman under krigsåret och missväxtår med svält och armod, men också en man som framförallt vårdade och värnade om vår kyrka. Måtte dagens minnesmärke stämma oss till eftertanke och efterföljd.

• Koppången

av Per-Erik Moreus, fiol och dragspel, Helena och Bertil Skeri.

• Episteltext

enligt 23:e söndagen efter trefaldighet, 1 Thess 5:13-15, uppläsning av Charlotte Segerstråle.

Hall fred med varandra. Vi uppmanar er bröder: tala de oordentliga till rätta, uppmuntra de modfällda, stöd de svaga, ha talamod med alla. Se till att ingen lönar ont med ont. Sträva alltid efter att göra gott, mot varandra och mot alla andra.

• Psalm42,

Se, Jesus är ett tröstrikt namn, morapsalmen efter moraprosten Jacob Boethius.

• Evangelietext,

Mark 11:24-25, Anna-Karin Strand.

Jesus sade: "Jag säger er: tro att ni skall få allt det ni ber om i er bön, da blir det sa. Och när ni ställer er och ber, skall ni förlata dem som ni har något otalt med. Da skall också er fader i himlen förlata era överträdelser.

• Psalm191,

Den dag Du gav oss,

• Välsignelsen.

• I himmelen, i himmelen,

melodi från Skattungbyn, orgelpostludium: kantor Rosanna Thyren.

Stämmingsfull musik av Helena och Bertil Skeri.

Kronolänsman Mats Ersson Nohrmans dagboksanteckningar

Bokpresentation på Andreasgården i Mora 29 oktober 2005

Nu sku ir känn id vådli velkämigär, ir så kumir frå Merikun å frå Finland å frå åll åldum jän i landi, å nu sku ir få va min um tä...

Nu ska Ni känna Er väldigt välkomna, ni som kommer från USA och från Finland och från alla håll här i landet, å nu ska Ni få vara med om att...

Jag har i det längsta värj mig för tanken att använda ord som release-party eller boksläpp.

Det ena ett modernt och främmande ord – det andra ett illa konstruerat och slarvigt modeord.

Tänk så underbart att kunna finna vad man söker i vårt moramål. Plötsligt mindes jag morgnar i Fåsås fåbodas, då farmor och grannkvinnorna hade klarat av morgonmjölkningen och öppnade fåbodens lagårdsdörrar för korna.. Det var dags, som man sa ”tä läs tjinär”- att låta korna komma ut och att följa dem ut på bete i skogen. Nu skum i läs bökar! Nu ska vi öppna kartongen med de första böckerna. Nu skum i läsa!

Men först några tankar med moramålet i centrum. Mats Ersson Normans dagboksanteckningar borde få oss att verkligen tänka på språkets betydelse för det historiska perspektivet.

Mats var en vanlig bondpojke i Noret och talade sannolikt inte något annat än moramål under hela uppväxttiden. Tack vare framsynta föräldrar var han bland de första morabor, som fick möjligheten att komma till Falun och gå i trivialskola och därmed fick han chan-

sen att inte bara kunna läsa utan också att skriva. Vi måste minnas att vid den tiden, under Karl XI:s tid, så hade vi knappast ett svenskt skriftspråk. Det var något som var förbehållet kungen och dem han hade omkring sig och så prästerna förstås. Mora fick också mycket bl a tack vare den äldre brodern Andreas, först skolpräst och så småningom även kyrkoherde, sin första skola med det första statsbidraget - några tunnor säd. Tack vare att Andreas var den förste bondpojken från Mora som fick studera till präst i Uppsala, så öppnade sig nya möjligheter. Det mest fantastiska är ju att Mats, en ung enkel bondpojke fick följa sin broder och bli informator i lärdomsstaden Uppsala. Tänk Er - Uppsala hämtar skriv- och läskunnighet från Mora. Faderns död satte emellertid stopp för en fortsatt karriär i lärdomsstaden. Mats fick åka hem och hjälpa sin mor Marit med gården och så småningom blev länsmanssysslan en fin komensation medan brodern fick fullfölja sin prästutbildning. Med detta perspektiv är det inte någon överdrift att påstå att vi har något väsentligt och historiskt unikt för Mora i Mats Ersson Nohrmans dagboksanteckningar.

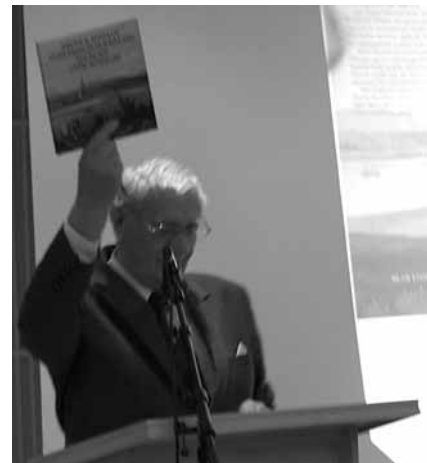
Nu skum i täp upp lutjä å läs bökar å leså i däm!

Nu ska vi öppna locket och låta böckerna komma ut och läsa ur dem!

Se där – ett förord av vår landshövding Ingrid Dahlberg med ett inledande citat från en av våra främsta historiker – professor Jacken Myrdal:

”Den äldsta bondedagbok jag känner är från slutet av 1600-talet. Det är de anteckningar som Mats Ersson Nohrman i Norets by, Mora socken gjorde i sina almanackor”

Men låt oss börja med omslaget. Oljemålningen ”Utsikt av Mora från öster” tillhör vår kung. Tavlan fanns med på utställningen ”Mora i konsten” på Zornmuseet härom året. I utställningskatalogen skrev Anders Romsson en intressant artikel om tavlan. Anders kom och berättade!

Nu åter till boken. Egentligen känns det som en saga hur den kommit till. En saga i flera akter.

Akt 1: Mats skriver sina dagboksanteckningar, som blir liggande på länsmansgården i mer än 200 år.

Akt 2: Sista gästgivarvärdinnan, Hansjons Anna Matsdotter skänker 1876 dagböckerna till Artur Hazelius, en ofta återkommande och kär gäst på gården.

Akt 3: I slutet av 1920-talet anställdes de två länsmansättlingarna Elsa och Maria Hållams från Färnäs på Skansen. Elsa som f ö skulle ha fyllt 100 år i övermorgon flyttade 1928 över till Nordiska museets arkiv, där hon ganska fort upptäckte dagböckerna och fick ledningen att förstå det stora värdet och för detta blev hon också belönad av museiledningen.

Men denna akts upptakt ägde rum på Skansen, på tunet till morastugan. En ung jurist, som uppgav sig komma från Finland, undrade om Maria, som var klädd i moradräkt visste något om länsmansgården i Mora-Noret, som han trodde sig härstamma ifrån. Ett spontant svar från Maria blev ju ett rungande ” Ja – Naturligtvis! Min far föddes ju på länsmansgården.” De två skyndade sig ner till Elsa på museet och snart var ett fruktbart samarbete runt dagböckerna i full gång, ett arbete som bl a innebar att tyda 1600-tals-skriften.

Akt 4. Carl-Georg Segerstråle, så hette den unga juristen, besöker Mora i bör-

jan av 1930-talet och gästar bl a min farfar. Jag minns besöket, inte så mycket för den noble mannen i vit flanelkostym. Som liten pojke var ju lyckan enorm att få sitta i en sportbil med s k svärmorslucka. Så återförenades den svenska och den finska grenen och alla räknade med nya och spännande kontakter. Farfar och hans två brorsdöttrar Elsa och Maria såg fram mot nya kontakter och väntade på att få upplysningar om den finska släkten, som verkade så spännande. Inte minst detta att släkten blivit adlig. Men här höll sagan på att ta slut, ty Carl-Georg flyttade till Schweiz och allt rann ut i sanden. Farfar gick ur tiden. Systrarna Hållams blev så småningom pensionärer och berättade ofta om sina minnen på Skansen och Nordiska museet och snart var även de borta. Men det skulle bli en fortsättning.

Akt 5 utspelar sig på Släktforskarnas Hus, där jag av en slump hittade, dels en artikel om Segerstrålesläktens ursprung på länsmanngården, som skrivits på uppdrag av Carl-Georg, dels en artikel av Sten Lundwall, arkivarie på Nordiska museet, som handlade om dagböckerna.. I samma veva gästades huset av Helsingfors släktforskarförening och vid en middag hände märkliga saker. Jag berättade om mötena mellan systrarna Hållams och Carl-Georg och vad hände?

En äldre dam steg upp och berättade att hon var god vän med en av Segerstrålarne i Helsingfors. Och inte nog med det. Jag fick en papperslapp med namn och telefonnummer till väninnan. Bingo !

Men..... papperslappen kom bort och alla försök att få kontakt med kvinnan misslyckades. Åren gick, men så en dag, när jag tog fram en bok ur bokhyllan, hoppas, då ramlade den saknade papperslappen ned på bordet. Där läste jag telefonnumret till fru Uusikylä, född Segerstråle och några sekunder senare var kontakt etablerad. En tid med intensiva kontakter följde och ledde bl a till ett släktmöte i Mora 1999.

Akt 6: Släktföreningen Mats Ersson Norrmans Ättlingar bildas under detta släktmöte och den första uppgiften blir att åstadkomma en bok om länsmannens dagboksanteckningar.

Akt 7 har just startat här och nu och jag skulle vilja se Carl-Georgs ena dotter, Charlotte Segerstråle här framme. Hon

kommer direkt från USA. Vi vill fram-bära ett varmt tack för vad Du och Din syster Agneta i Schweiz betytt för bokens tillkomst med glada tillrop men framför allt för stort ekonomiskt stöd. Ta emot som ett tack de två första exemplaren av boken.

De två systrarna Hållams finns inte längre bland oss. Inte heller deras systerdotter, Margit Trogen, som så välvilligt öppnade systrarnas arkiv med bl a en komplett uppsättning foton av dagböckernas alla sidor. Men vi har Margits dotter här och med den tredje boken hoppas vi att Du kan glädjas på mors och hennes mostrars vägnar.

Ännu en länsmansättning skall här tackas, Rolf Mossbäck, som välvilligt ställt ekonomiska garantier för att boken skulle bli verklighet.

Här skall också uttalas släktföreningens stora tack till de organisationer som givit sitt ekonomiska stöd till projektet.

Svenska litteratursällskapet i Finland genom Hjärdis och Arvid Standertskiölds minnesfond samt Sparbanksstiftelsen i Dalarna och Gustav Adolfs Akademien genom Anders Diös fond för svensk hembygdsforskning

Den som verkligen sett till att det blivit den bok, som presenteras i dag är Nils Åberg vid Vincent förlag på Pellasgården i Boda kyrkby. Det är ett under att Du stått ut med alla svårigheter, som kan förknippas med produktionen av dagens bok. Vi är fulla av beundran för Ditt kunnande, både historiskt och tryckeritekniskt och för det fantastiska engagemang som Du visat. Tusen tack!

Låt nu alla få en varm applåd.

Nu har sagan kommit till slutfasen. Vi har sett på dagböckerna som en släktfråga och så småningom också något av lokalhistoria för Mora. Men så hände plötsligt något som gav ett helt nytt perspektiv åt både boken och åt länsmannen själv. Vi började ana ett stormaktspolitiskt och europeiskt perspektiv. Ett telefonsamtal från en nybliven doktorand, som just försvarat sin avhandling ”Att hålla folket på gott humör”. Välkommen Anna Maria Forsberg! Berätta !

(Här följde Anna Maria Forsbergs föredrag med samma titel som hennes doktorsavhandling: ”Att hålla folket på gott humör – Informationsspridning, krigspropaganda och mobilisering i

Sverige 1655-1680.” I detta medlemsblad återges prostens Sune Garmos recension av avhandlingen i Dala-Demokraten. Se sid. 8!)

Det är en stor glädje att få framföra vårt tack för Din välvilja att förhöja bokens värde med ett betydelsefullt kapitel. Varmt tack! Jag tror det finns fler talare som vill komma in här och uttrycka tacksamhet, Mora kommun och Mora församling.

Nu är det dags att ta itu med dagboksanteckningarna och då känns det angeläget att få säga tack till några som hjälpt till att tolka svåra ställen i 1600-talsstilen och jag ber att få överrätta böcker till Margareta Hedblom, Majvor Jonsson, Curt Persson och Mats Häger, alla medlemmar i föreningen Dalfolk. Vi har också anledning att rikta tacksamheten mot Släktforskarnas Hus både för att man bidrog till att den finska och den svenska släktgrenen fann varandra, men också för hjälp med källforskning. Släktföreningen vill också framföra ett tack till Mora församling, som låtit oss få ha denna dag i förnämliga Andreasgården, som fått sitt namn bl a från Mats Ersson Nohrmans bror, kyrkoherden Andreas Nohrmoreus. Låt oss också i detta sammanhang få uttala vår glädje över att tuppen från länsmanngården får förgylla kapellet. Även där får vi passa på att tacka Charlotte för hennes generositet. Utan henne så hade vi inte haft någon tupp på kapellet.

Innan vi nu går till kaffebord och umgänge och till bokinköp så vill jag bara med några ord fästa uppmärksamheten på de släkttavlor som finns i slutet av boken. Vi vill med skärpa peka på att det handlar om urval av personer och släktgrenar. Men vi hoppas att alla ättlingar ska finna någon person, som man kan använda för att hitta sin egen anknytning. Vi har också velat få med personer, som vi tror har haft betydelse för historieskrivningen runt länsmanngården och dess folk

Låt mig få sluta med ett citat från boken ”En nyländsk herrgård” av Paul Nyberg, en av våra mer kända finska ättlingar.

”Det förgångna har blivit en oförgänglig tillgång i denna det förgängligas värld.”

Folke Hansjons

Att hålla folket på gott humör

Historikern Anna Maria Forssberg berättar om sin avhandling "Att hålla folket på gott humör".

Efter drottning Kristinas abdikation 1655 förde Sverige krig fram till 1660 först med Polen och sedan med Danmark. 15 år senare bröt krig på nytt ut och nu med Brandenburg men även på nytt med Danmark. Hur upplevde bönderna dessa år av väpnad fred, krigsberedelser och krig?

Krigen påverkade inte bara dem som var med på slagfälten och utan också i hög grad människorna som var kvar hemma i Sverige. Hur fick de information om det som hände där långt borta från hembyn? Det var de som bidrog i kriget både med höga skatter, med dagsverkan vid skansar och andra försvarsverk och omfattande utskrivningar av soldater samt skjutsningar och inkvartering av soldater.

I en doktorsavhandling med ämnet "Att hålla folket på gott humör – informationsspridning, krigspropaganda och mobilisering i Sverige 1655 – 1680" har Anna Maria Forssberg försökt finna svar på frågan. Statens företrädare var inte bara väl medvetna om det folkliga motståndet mot kriget, utan

också oroliga över att det skulle kunna leda till protester. Gång på gång diskuterade kung och råd hur man på bästa sätt skulle hålla "folket på gott humör".

Det fascinerande med denna avhandling är nu att dess utgångspunkt är förhållandena här i Dalarna. Det är här hon visar hur statsmakten informerade allmogen för att få dem att ställa upp på krigsansträngningarna utan alltför mycket protester eller "elakt humör".

Dåtidens informationssystem bestod av fyra pelare: Kyrkan, riksdagen, länsförvaltningen och tryckpressen. Givetvis var kyrkan ett trossamfund. Men i och med reformationen kom kyrkan att underställas staten, som inte var sen att utnyttja denna utmärkta kanal ut till lokalsamhället. Prästerna blev skyldiga att läsa upp Kungl Maj:ts kungörelser från predikstolarna i samband med gudstjänsten. Men statens inflytande över gudstjänsterna inskränkte sig inte till kungörelserna.

Kanslikollegium tog initiativ till att förändra den allmänna kyrkobönen. Men av än större propagandistisk betydelse var de kyrkliga högtiderna böndagar och tacksägelsedagarna där predikotexterna i slutändan valdes av Kungl Maj:t. Slutligen lämnade statsmakten mycket konkreta avtryck i kyrkorummet. På 1640-talet skänktes till exempel porträtt föreställande Gustav II Adolf till alla kyrkor i Dalarna. Detta porträtt finns kvar i Stora Tuna, Mora och Stora Skedvi. I många av kyrkorna i Dalarna finns fortfarande porträtt av Karl XI och Karl XII.

Riksdagen var tidens viktigaste informationsfora. Riksdagskallelserna lästes upp från predikstolarna och riksdags-

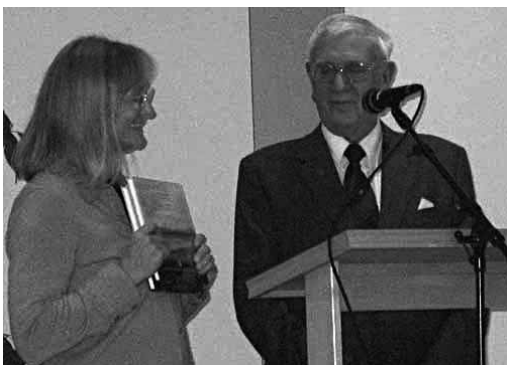
männen, som kom från hela landet, förväntades berätta om riksdagens och dess beslut när de kom hem. De var ju tvungna att försvara de fattade besluten. Och bönderna kunde skrivas ut till kriget eftersom deras företrädare gjorts delaktiga i besluten.

Landshövdingens huvuduppgift var att vara opinionsbildare och informationssövervakare. Viss information skulle spridas och viss information skulle förhindras att den spreds. Han skulle övervaka att utskrivningarna av soldater sköttes utan smitningar. Han skulle hålla noggrann uppsikt över dem som vistades i landshövdingdömet och i god tid meddela Kungl Maj:t om problem förekom "så att landet från sådana skadliga människor må rensant vara".

De flesta officiella texter trycktes på det kungliga tryckeriet i Stockholm och de spreds till befolkningen via kyrkan och länsförvaltningen. Genom ett sådan här väl utvecklat informationssystem legitimerades krigen ut i socknarna både på kort och lång sikt.

Anna Maria Forssberg slutar sin läsvärda avhandling på följande sätt: "En starkt bidragande orsak till att krigsåren inte resulterade i bondeuppror var att statens företrädare lyckades förmedla sin hotbild till undersåtarna. Den inhemska krigspropagandan är en avgörande pusselbit för att förstå Sveriges framgångar som stormakt. För att hålla krigsmaskineriet igång krävdes tillräckligt mycket propaganda för att hålla befolkningen på gott humör".

Artikel av Sune Garmo publicerad i Dala-Demokraten den 19 september återges här med tidningens medgivande.

Charlotte Segerstrale, just anländ från USA, tar emot det första exemplaret.

Anna-Maria Forssberg och Anders Romson ventilerar Moras historia.

Vardag på hemmafronten

– en unik dagbok berättar

Under 1600-talet gick Sverige från att vara ett litet rike i periferin till att vara en europeisk maktspelare att räkna med. Detta skedde genom ett nästan konstant krigande och en febril diplomatisk aktivitet. För många är denna period i historien för evigt förknippad med stridande kungar, stora fältherrar och döda bondesoldater. Men dessa krig påverkade inte bara dem som var med på slagfältet, utan också i hög grad människorna som var kvar i Sverige. Kriget kostade. Enligt beräkningar dog en halv miljon svenska soldater i kriget mellan 1620 och 1720 och de skapade påtagliga luckor. På många orter innebar det att kvinnorna fick ta över skötseln av jordbruket. Utöver utskrivningarna belastades befolkningen med extra krigsskatter, med dagsverken vid skansar och andra försvarsverk, och med skjutsningar och inkvartering av soldater. Det sistnämnda kunde vara både en kostsam och obehaglig upplevelse. Dessutom krävdes ofta extraknektar för att försvara de egna gränserna.

Hur tedde sig egentligen kriget för de hemmavarande bönderna? Trots att allmogen utgjorde 95 procent av Sveriges befolkning har den efterlämnat få skriftliga spår. Bönderna uppträder i centrala källserier från riksdagen eller från de olika rättsliga instanserna, men de skildras nästan alltid med överhetens blick. En enda bondedagbok är känd från 1600-talet, och det är därför en stor händelse att den nu ges ut av Vincent förlag. Dagboken är författad av Mats Ersson Nohrman som levde i Dalarna 1638–1698, och det är Mats många ättlingar som nu gått samman och sett till att denna unika källa blivit tryckt. Nu var Nohrman inte vilken bonde som helst. Han hade studerat i Uppsala tillsammans med sin bror Andreas, som senare blev kyrkoherde i Mora, och själv blev han länsman i Mora. Eller som det står i Moras dödsbok:

”Länsman, Högaktade Mats Eriksson Nohrman, som gått i trivialskolan i Falun, övat sig i räknande och skrivande, följde sedan sin broder Hr And. Nohrmoreum till Uppsala i ett år, läst för åtskilligas barn, år 1669 den 8 december blev han länsman, vilken tjänst han in till sin död i 29 år ärligen förestod, varit

gift i 27 år, 9 barn, sjuk av ryggvärk 6 veckor, avsömnade den 30 oktober klockan 3 om morgonen, 60 år, 4 månader och 3 dagar gammal. Är begravnen i kyrkan, graven är i stora korsgången.”

Nohrman förde dagbok i almanackor (precis som Karl XI, som dock var betydligt mer ordknapp), och man har funnit almanackor från 1671, 1672, 1674, 1675, 1676 och 1678. Genom hans anteckningar får läsaren ta del av i livet i Mora i fredstid såväl som krigstid. Noteringarna är aldrig särskilt långa, men de ger en inblick både i hans eget familjeliv och hans uppgifter som länsman. I och med Sveriges expansion behövdes hela tiden nya resurser, och detta resulterade i sin tur i att den statliga administrationen byggdes ut. Riket delades upp i län, länen i fögderier, och under fogdarna i hierarkin fanns länsmännen som bland annat hade till uppgift att inkassera kyrktiondet. Genom sin befattning befann sig Nohrman i händelsernas centrum under 1670-talets viktiga händelser: de stora häxprocesserna i Dalarna, kyrkobranden i Mora 1671 och skånska kriget 1676–1679. Han var tillsammans med sin bror drivande i kyrkans återuppbyggnad, och hans bomärke finns fortfarande att beskåda i Mora kyrka.

Av särskilt stort intresse är anteckningarna från skånska krigets tid. Den första oktober 1675 gjorde han följande notering: ”Hölls en allmän, solenn faste- och bönedag, rätt som andra storböndag för detta vitt utseende kriget med Holland, Brandburgen, juten och andra”. Det var Karl XI som givit order om att denna särskilda böndag skulle firas över riket, och i vanlig ordning fyllde den både en propagandistisk och en religiös funktion. Mats Ersson Nohrmans dagbok visar att informationen om de många fienderna gick fram. Konsekvenserna blev också snart tydliga. Den 16 april 1676 skrev länsmannen ”Reste jag med 19 nyskrivne soldater till Rättvik där major Erik Svinhuvud dem emottog och strax reste med dem till Stockholm och på Skeppen”. Det skulle inte dröja länge förrän den svenska flottan slogs ut vid slaget vid Öland.

Under krigsåren hade Mats Ersson Nohrman fullt upp med att bevista

mönstringar och se till att soldaterna fick proviant. I Dalarna hade man inte vanliga utskrivningar, utan allmogen hade istället förbundit sig att se till att dalregementet ständigt var fulltaligt. Bland Nohrmans uppgifter ingick att delta vid mönstringarna – antagligen för att upprätthålla lugna och ordning. Dessa tillfällen blev också en påminnelse om den höga dödligheten i fält. 1678 saknades 74 man i Mora kompani – det vill säga nästan hälften. Av invånarna i Dalarna krävdes också att de ställde upp med så kallade utskott, det vill säga extraordinarie knektar som skulle försvara gränsen mot Norge, ofta genom att tåga in i fiendeland. Detta var dock långt ifrån populärt och hösten 1676 sa bönderna nej. ”Nekade alldeles” konstaterade Nohrman i sin dagbok, men några dagar senare var knektarna ändå på marsch mot gränsen. Statsmakten hade fått sin vilja igenom, liksom så ofta annars.

Men dagboken visar också en helt annan sida av livet på 1600-talet: vardagen. Nohrman beskriver hur han sår och skördar, hur han bygger om sitt hus, hur han och de andra bönderna årligen fiskar nors, skjuter björn och går på fest. Den 8 januari 1671 ”Gjorde herr Olof ett lustigt kalas åt sina sockenmän”, den 25 februari 1672 ”var jag med morafolket, hos Pryss, där druckom vi öl och vin”, den 14 april 1672, ”till Oxberg i bröllop”. Exemplet är otaliga. Dagboken skildrar också mindre glada tilldragelser. Skördar slår fel och sjukdomar grasserar. Den 28 april 1672: ”Begrovos 13. Lär oss Herre betänka att vi dö måste. Håld (lunginflammation), mässling, koppor, brännsjuka item bröstsjuka och halsbesvär går allmänt.” Strax därefter dog också hans brors hustru.

Mats Ersson Nohrmans dagbok ger spännande inblickar i en länsmans göromål, i synnerhet i samband med kriget, men den största fascinationen ligger ändå på ett annat plan. Dagboken är ett unikt vittnesmål om hur livet går vidare trots krig och katastrofer – hur den sociala samvaron fortgår också i krigets skugga.

Anna Maria Forssberg

Den märkliga mannen i Mora

I dagarna har en märklig bok publicerats i Mora. Det är Kronolänsman Mats Erssons Nohrmans dagboksanteckningar. Boken är en unik historisk källa från 1670-talets Mora. Och det är Mats Erssons många sentida ättlingar, som nu gått samman och sett till att denna unika källa blivit tryckt. Mats Ersson Nohrman var länsman i Mora. Länsmännen utsågs av lands-hövdingen "utav bofaste och beskedligaste bönder, som i härandet finnas, och intet främmande och löse, som allmogen ingen hjälp kan hava av".

Till hans uppgifter hörde att driva in skatter och övervaka länets säkerhet, men också att förhandla med allmogen. Genom sitt ämbete och genom att han var bror till kyrkoherden i Mora blev Mats Ersson något av en centralgestalt i bygden. Som ung hade han gått i trivialskolan i Falun, och där "övat sig i räknande och skrivande". Från 1671 och flera år framåt förde han dagbok i dåtidens almanackor.

Genom hans inte särskilt långa anteckningar får läsaren dock ögonblicksbilder del av 1670-talets viktigaste händelser. Här skimtar de stora häxprocesserna i Dalarna, kyrkobranden i Mora 1671 och Karl XI:s skånska krig 1676-1679. Här möter vi i hans anteckningar besked om hur kriget påverkade

livet i Mora i fredstid såväl som krigstid.

Noteringarna är aldrig särskilt långa, men de ger ändå en inblick både i hans eget familjeliv så väl som hans uppgifter som länsman.

Av särskilt intresse är det fenomen som Anna Maria Forsberg, som svarat för ett inledande avsnitt i boken, har uppmärksammat i sin nyligen utkomna doktorsavhandling, nämligen hur predikstolen under hela detta århundrade var centrum för nästan all offentlig kungörelse.

Här har vi förklaringen till att porträttet föreställande Gustav II Adolf under 1640-talet som tack skänktes till alla kyrkor i Dalarna. Detta porträtt finns ännu kvar i Mora kyrka. Där finns också som i många andra kyrkor som kungliga gåvor porträtt av Karl XI och Karl XII.

Bakgrunden var den roll som predikstolen spelade som informationsplattform för kungamakten. I Mats Erssons dagbok mötte vi detta i en anteckning från den 1 oktober 1675.

Som omslagsbild till den här för hela Dalarna intressanta boken finns en oljemålning utförd 1855 av Wilhelm Palm. Dess motiv är utsikten från Kristineberg över Mora med den ståtliga kyrkan. Åkrarna vid Kristineberg och

Broåkern tillhörde länge länsmansgården där Mats Ersson residerade.

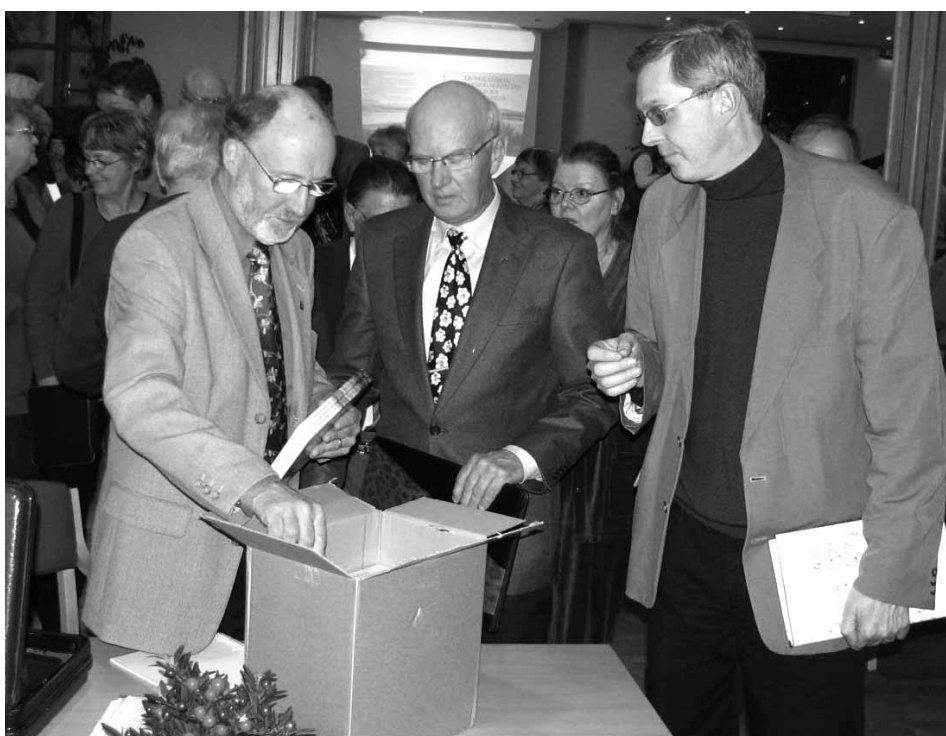
Ända in på 1930-talet låg Nohrmans kultur- och rikshistoriskt unika dokument i musealt förvar på Nordiska Museet dit böckerna kommit tack vare goda relationer mellan Artur Hazelius och länsmansgårdens folk.

Hur böckerna upptäcktes och hur de så småningom blev till en bok påminner nästan som om en saga. Drivkraften här var den 1999 bildade "Släktföreningen Mats Ersson Nohrmans Ättlingar" med Folke Hansjons som engagerad ordförande.

Bland det mest intressanta i dagböckerna är skildringarna av hur kriget påverkade allmogen genom mönstringar och militärmarscher till Norge, och den roll länsmannen hade att fylla i dessa sammanhang.

I landshövding Ingrid Dahlbergs förord till boken heter det bland annat. "Den bok, som släktföreningen Mats Erssons Nohrmans ättlingar nu presenterar är ett värdefullt bidrag till den dokumentation vi har av 1600-talets länsadministration och av Moras Historia".

Artikel av Sune Garmo publicerad i Dala-Demokraten den 18 oktober återges här med tidningens medgivande.

*Dags för bökköp.
Per Aronsson t v och
Mats Hermansson tar
hand om kundkön.*

*Zornmuseets chef,
Birgitta Sandström, en bland flera
talare som tackar och lyckönskar.*

En morakulla berättar om Zorn och prins Eugen

Carl Nyström, tidigare en trogen medarbetare i Dala-Demokraten gjorde under 1960-talet ett antal värdefulla intervjuer med kända morabor. En av de intervjuade var Kings Kerstin Olofsdotter (1876-1972), mera känd som Drändj-Kisti och en gång Skansens första Lucia. Hon var gift med Drändj-Jannes eller Hållams Johannes Johansson (1876-1965), som var hans officiella namn. I boken "Kronolänsman Mats Ersson Nohrmans dagboksanteckningar" återfinns paret på släkttavlan på sidan 159 med not nr 10.

Intervjun, som publicerades i Dala-Demokraten den 1 juli 1969, gjordes 1964 hemma hos dottern Karin, vars son Rolf Mossbäck är en av släktföreningens revisorer och stöttepelare. Den återges här i något förkortad version med tillstånd av Dala-Demokraten och Carl Nyström, som inledde med uppmaningen till Kerstin att berätta om hur det gick till när hon och Jannes gifte sig i Mora kyrka.

• TREDAGARS BRÖLLOP

"Vi skulle till kyrkan och viga oss. Vi for dit på morgonen så vi var i kyrkan medan gudstjänsten pågick. Alla som skulle vara med kom hem till Dränggården på morgonen. Då skulle de ha en sup och en smörgås. Det var uppdukad på bakhordet inne i rummet. Sedan for vi till kyrkan. Vi först och alla de

andra efter. Det var 27 hästar i bröllopskaravan. De var klädda i moradräkter. Då hade folket inga slimskläder. Vi kallade de som inte var kullklädda för slimsor. Det var sommar och fint väder den där dagen.

På den tiden var det inte många, som hade brudkrona. Inte kunde man åka häst med krona på huvudet. Jag hade en myrtenkrona. Fredblom gjorde en åt mig. Jag kläddes med slöja och den där kronan i sakristian. Allt var provisoriskt förr i tiden.

Efter gudstjänsten vigde vi oss. Det var så mycket folk i kyrkan, så de rest sig upp och väsnades, så spögunnen tog fram piskan och gick och smällde i folket, som var orediga och ställde sig på bänkarna.. De ställde sig på bänkarna för att kunna se oss. Men stå på bänkarna skulle de inte få göra. Det var därför spögunnen tog fram piskan.

Anders Zorn var där och han kom bort till mig, när jag kom ut efter vigseln. "Får jag vara med på bröllopet", sa han. "Ja, det får du väl", sa jag."Det är bara att komma dit det", sa jag. Han hade sina hästar och han var hemma före oss och tog emot oss när vi kom hem.

Sedan vi ätit och skulle börja dansa, frågade Zorn, om han fick dansa första dansen med mig. "Jo, nog lär du få det", sa jag, så vi dansa. Vi hade dansbanan vid södra härbret med fiolspelmän på härbresbron. Vi höll på i tre

dagar. Alla dagar fick de mat. Andra dagen på morgonen skulle de bort och hämta en malla, en tall. De, som inte passade sig, fick plikta (böta). De blev uppskrivna och fick sedan lämna litet pengar. Då skämtade man och hade så roligt.

Det var Skoglund som vigde oss. Han har varit konfirmationspräst för både mig och Jannes. Vi är lika gamla, Jannes och jag. Vi gifte oss den 15 juni och sedan föddes Margit den 15 mars."

• HÖCKERTS TAVLA

Efter vigseln flyttade Kerstin till sin

Tomt Margit i Utmeland gömmer Gustav för danskarna.
Oljemålning av JF Höckert 1859.

makes föräldrahem i Dränggården och till den stuga, där J.G. Höckert målade den berömda tavla på Gustav Vasa, som hänger i Vasamonumentet i Mora. Kerstin fortsätter att berätta:

”Då var källaren ner genom golvet. Men nu har vi ändrat om där. Men som tavlan ser ut, så såg Dräng-gården ut innan det reparerades. Han målade den där tavlan någon gång i mitten av 1800-talet. Höckert dog då han var 62 år. Flickan som står med karet skall föreställa Tomt Margit. Det är moster åt min man. Dräng-Kerstin, kallades hon. Hon heter Såsser Kerstin Andersdotter. Han, som klädde ut sig och skulle föreställa Gustav Vasa, kallade vi för Gudru-Kall'n (Gudru-gubben). Där i Dränggården har det hänt mycket.”

I anteckningar efter Hansjons Nils Larsson (1874-1945), troligen från år 1942, kan man läsa följande:

”Professor Höckert var hos kronofjärdingsman Såser Anders Ersson, då han målat denna tavla på Dränggården i Färnäs. Det var i den östra stugan där Dräng-Jannes nu nu bor innan den byggdes om på 1890-talet. Det minns jag så väl, hur det såg ut där inne. Inredningen med fönstren stämmer alldeles med tavlan. Såser Anders Erssons äldsta dotter, Kerstin, har stått modell som Tomt Mats hustru, å Gustav Wasa har en man från Färnäs stått modell som, namnet är mig inte bekant. Det är märkligt att hennes anletsdrag äro alldeles lika på kvinnliga sidan fast de äro i tredje led i släkten i Färnäs.

Denna tavla var uppsatt i i fonden i Monumentet samt en annan tavla på sidan, Ornäsloftet målade av Carl XV. De voro uppsatta i monumentet vid invigningen samt en tavla till. Höckerts tavla kostade då 6000 kronor å Monumentet 60 000.

Professor Höckert var naturligtvis inbjuden samt Såser Anders Ersson å hans hustru samt hans fyra döttrar, Kerstin hon satt modell samt Karin, Margit, å Anna, hon blev sedan gift 1874 med min morbror Hållams Jannes Nilsson. Höckert hade i en tidning skrivit om dem att Såser Anders (Dräng-gubben) hade fört sig som om han varit vid Hovet i all sin dar å Drängkullorna hade aldrig varit upp i smöret som den dagen.”

FH

• HUR KOMMER DET SIG ATT DET HETER DRÄNGGÅRDEN?

”Jo du, de hade så mycket egendom och gubben som rådde om det var kronofjärdingsman. Det var min gubbes morfar. Han hette Såsser Anders. Han hade så mycket egendom så han kunde inte sköta det själv, utan hade en dräng. Då började man kalla gården för Dränggården och så har den fått heta i alla år. Inte var det vanligt att det fanns drängar förr. Jordbruken var så små så det klara de själv.

Ska jag tala om en händelse för dig?”

”Ja gör det!”

”Jo, det var mycket, mycket folk där i Dräng-gården jämt. De hade mycket att uträtta där. De hade bara en stock, som de skrev upp dagsverken på. Då min svärmor föddes så gick hennes mor ut i ladugården, då hon kände att hon blev sjuk. I gården var ju mycket folk och små rum. Sedan kom hon in och bar ungen i förskinet och sade: ”Far, vi är två nu”. Då hade hon fött den lilla i ladugården. Änt dä konstigt?”

Södra härbret, som Kerstin talar om och som fortfarande står kvar på Dräng-gården är ett av våra tre äldsta timmerhus. Enligt dendrokronologisk expertis avverkades timret till härbret år 1298.

Dräng-gårdens byggnadsminneshistoria är för övrigt i många avseenden mycket intressant. Vid storskiftet 1840-1864 blev kronofjärdingsmannen Såsser Anders Ersson ägare av byns största hemman med beteckningen Littra Q3. Gården bestod enligt en brandstodsinventering från 1855 av 29 gårdsbyggnader i hembyn samt oräknat ängslador, torkstuga och smedja. Även 7 byggnader i Södra Bomansbergs fäbodrar tillhörde gården. Av byns 150 härbren ägde Såsser Anders tre samt ett i fäbodarna. Byns första tvåvåningshus, uppfört 1860, var åsatt det högsta värdet på något hus i Färnäs, nämligen 1000 riksdaler. Totalt uppgick de försäkrade husen i Färnäs och fäbodarna till 27 320 riksdaler. Största försäkringstagen var Såsser Anders.

Vid den här tiden fanns det i Färnäs mer än 1.300 timmerbyggnader, många från medeltiden.

FH

Den musikaliska familjen

• EN ROLIG KARL

”När Zorn hade främmande kom han jämt till Dräng-gården. Ibland var han också till mitt föräldrahem. Han hade målat mina föräldrar, den där tavlan ”Den musikaliska familjen”, som hänger i Nationalmuseet i Stockholm. Zorn var hemma en hel vinter och kom var dag. Far och syskonen sitter och spelar. Margit, Karin, Selma och Lena samt mor och far.

Zorn kunde bara måla en viss tid varje dag. Det skulle vara samma ljus. Så han kunde inte måla färdigt på en gång. Han kom med två hästar varje dag. Fru Zorn följde också med ibland och hade någon doktorinna med sig och de satt där och hade handarbeten för sig medan Zorn målade. Landshövdingen var med en gång. Albert Engström följde Zorn mycket. Zorn hade folk med sig varje dag. Albert Engström var rolig han. Han skrev i poesiboken åt mina systrar Karin och Margit. Han rita ett hjärta med en pil igenom och skrev ”Tyvärr ej till äktenskap ledig”. De

hade roligt också må du tro. Min far fick Strix (Albert Engströms tidning) så länge han levde. Far dog 1918. Det där var nog 1903. Vi var nygifta och jag bodde i Dräng-gården. Min syster Selma läste hans bitar mycket. Hon kunde berätta dem så trevligt. Min syster Lena (Anm: Egentligen Karin) målade Zorn i ateljén. En gång hämtade Zorn henne i en båt. Det fanns just inga cyklar på den tiden.

Prins Eugen var hos Zorn varje jul och då tog de hästarna och släden och kom hit. Då ordnades det med lekstugor med folkdans och vanlig dans. Lekstugor hölls på olika ställen, en gång hos oss, en annan gång på ladugårdsvinden”.

• NOBBADE PRINSEN

”Dansade Du med Prins Eugen?”

” Nej. Jag sa nej tack till Eugen. Jag ska inte dansa med dig nå, sa jag. Jag dansa inte på den tiden. Jag skulle föda en dot-

ter senare på vintern så det passade inte att jag dansade”.

• FÄRNÄSKONSTNÄREN

ANDERS HOL

”Färnäs har ju haft en egen konstnär, som var Anders Zorns lärjunge, Anders Hol. Ni har tavlor här av honom”.

”Hans mor och min mor är kusiner, så jag och han är i tredje led. Min mormor hette Hol-Kerstin. Hon levde tills hon blev 96 år. Elin-släkten är förskräckligt stor den. Dom har varit Elin-karar och så har det blivit 8-10 ungar som har fått lika många ungar. Hela byn är lastad med Elin-släkten. Vi var nio barn i livet förr”.

• FÅSÅS FÄBODAR

”Fåsås fåbodar är ju en av Färnäs fåbodställen. Kan Du berätta något från fåbodlivet?”

”Förr for de dit med både kor och grisar på våren och var där hela sommaren.

Då fick dom gå dit. Inte åkte de i bil då som de gör nu. De var ju kyrkliga förr, så de skulle gå i kyrkan varje söndag. Det är 15 km från Fåsås till Mora. En söndag när momor gått till kyrkan och kom ut efter gudstjänsten. Kan du förstå vem som var utanför kyrkgrinden när hon kom ut?

Jo, då var grisen hennes där.

Den hade gått ända från Fåsås till kyrkan efter husmor. ”Men va i all sin dar, är du här?” sade mormor åt grisen. ”Nöff,” sa grisen. Och sen följdes de åt tillbaka till Fåsås.

Grisarna gick lösa i skogen då, så att de kunde föda sig själva. Det var ju litet av allt som var. Man hade ju inga verktyg att plöja en åker så det kunde växa så bra. Har du inte sett sådana plogar och verktyg de har på Zorngården?”

”Ja, tänk hur det har varit i alla tider!”

Den musikaliska familjen hos fotografen

Bakre raden från vänster:

Kerstin, Skansens Lucia 1898, Karin, Anders, som emigrerade till USA utan att mer höra av sig, Nils, Margit, huvudperson på Zorns tavla, Anna och Olof.

Främre raden från vänster:

Lena, legendarisk smaskollärare i Färnäs, fadern Kings Olof Andersson (1845-1917), Selma, känd för sina lатар samt modern Elin Karin Andersdotter (1843-1918).

Ur anförande om Artur Hazelius av Gunnel Hazelius-Berg vid Nordiska museets 100-årsjubileum 1973.

”Hans styrka var att kunna välja sina medarbetare och göra dem till ett med arbetet – nej kallet. Man skulle skicka in sitt fotografi både om man var tjänstevinna, som det heter i Finland om amanuenserna och kullorna. Doktorn sa: mina kullor ska vara vackra, välklädda och ärbara”. Kings-Kerstin från Färnäs berättade om hur det gick till, när hon 1896 reste från Mora till Stockholm och uppsökte ”sin” riksdagsman, som gick med till Skansen. Där tittade de på Morastugan, innan de skullegå in till Doktorn och söka plats, men så mötte de honom. Och riksdagsmannen sa: ”Jag har porträttet med mig !” Så fick hon platsen. Dagen innan hade en annan kulla sökt arbete, men se hon hade köpt nya moderna handskar på vägen till Skansen, och det gick inte bra. Doktorn såg allt, inga moderna blusar, utan en ren och oförfalskad bygdedräktskulle det vara. Och så hade de hans fulla förtroende i arbetet och han fick tillgivenhet och trohet tillbaka i rikt mått. ”Se det var en mäktig gubbe, han var riktigt duktig”, sa en gammal kulla. Men det var ändå inte så lätt att tillfredsställa Doktorn alla gånger. Det kom in så mycket pengar på en vårfest, så Doktorn sa, att det är bäst att en kulla flyttar ner och sover bredvid kassaskåpet i Röda längan. Det krävdes åtskillig övertalningsförmåga att få en villig nattvakt den gången.

Ur boken ”Zorn” av Gerda Boëthius

Ett av vinterns stora arbeten är »Musik i stugan» eller »Musicerande dalafamilj» en tavla som han först gjorde en strålände färguppläggnings till och sedan målade nästan alltför detaljerat i sitt intensiva patos för ämnet. Han beskriver sin starka inspiration när han med Prins Eugen kom in i Kingsgårdens gamla stuga i Färnäs och bad Kings Olof och familjen att göra litet musik: »fioler och gitarrer kommo ner från väggen och de fyra döttrarna och fadren gjorde sitt bästa. Det var verkligen en tafla derinne Belyst af den språkande brasan från spiseln satt prinsen der i gubbstolen med sin ryska pels en furste alltigenom lyssnande till Margits rena stämma och ackompanjerad af hennes guitarr och 3 fioler. Prinsen tyckte jag borde måla den och så skedde fast utan honom i taflan — Der hade samlats folk vid dörren och jag frågade om någon kunde visa mig hur den

gamla långdansen dansades, jada det skulle jag visst få se — Farmodern nära 90 år var der och hon tog både gamla och unga med på golvet och efter husfadrens fiol dansades en vild långdans i stugan. Jag vet få saker som gjort så starkt intensivt intryck på mig — Man kände förfädrens dans kring offeraltaret och när vid en viss takt af musiken alla togo ett steg tillbaka sträckte upp armarna och utstötte ett tjut var det som om de skrikte den gamla gudens namn — Det var storadt!

I den dansen var hedendom.»

När tavlan målades var Albert Engström gäst i Zorngården och satt enligt Zorn alla dagar med i stugan. Hans starka intryck från dessa seanser och andra upplevelser äro allmänt bekanta från Strix och hans bok om Zorn. Det var också då han fick inspiration till den om djup inlevelse vittnande

vignetten till Karlfeldts »En hornlåt». Det är emellertid sannolikt att »Musik i stugan» skulle ha blivit friskare om Zorn haft bättre arbetsro. Han hade svårt att orka med ett så intensivt liv som Albert Engström krävde, och frestelsen att roa sig med den yngre vännen blev för stark. »Musik i stugan» är en av de få saker där skissen lovat mer än tavlan höll, trots alla dess stora egenskaper och fina problemlösningar. Upplevelsen i Kingsgården ledde till ännu ett konstverk av hög klass. Zorn målade en av flickorna, »Kings Kari», en bröstbild av den unga kullan i sin moradräkt och varmt röd huvudduk. Som målning erinrar den mest om flickan Cohens porträtt. Zorn var glad att Albert Engström upp skattade det ursprungliga, starka i Kingsgården och moramålet, som Engström sade gav smak i munnen av »blod och hedendom».

Albert Engström och Zorn hos den musikaliska familjen

ur Mitt liv och leverne av Albert Engström

Underligt, att jag aldrig förut varit i Dalarna! Det är en försumlighet, som jag inte kan förklara.

Men när jag nu reser över de vida fälten och igenom de folkrika byarna och söker förstå den sjungande kraftiga fornsvenskan, får jag ett intryck av att detta är Sveriges hjärta.

Här ligger ett allvar över de blå bergen, som jag aldrig känt annorstädes, och då jag betraktar den av tvåtusenårig kultur modellerade bygden tycker jag mig förstå, varför Moramännen måste höras först av alla, då fara var å färde och pälsklädda bågskytтар skidade genom skogarna för att mötas på kyrkvallarna.

Allvar är just ordet. Bergen, som några mil längre bort övergå till fjäll, ha redan här en aning om fjällets form och färg över sig. Gesundabergets buckla visar de andra bergen, att något i den stilen måste göras för att kunna höja hjässan så att skogen blir efter.

Och i luften ligger det historia på samma sätt som jorden gömmer pilspetsar och järnsvärd.

Vi äro på väg till Färnäs stora by. Siljans is lyser under luckorna i de dragande snömolnen och Sollerön svartnar under ett jättemoln. Vägen slingrar mellan gråa bodar och härbren. Släden svänger in på en gård och om några ögonblick äro vi gäster i en gammal stuga, där en vänlig brasa sprakar i en gammal spis och lyser på vänliga människors ansikten. Men mest lyser den på ett rött förkläde, en gitarr, ett vitt linntyg och en ung flickas ansikte. Bakom flickan famna skuggorna ett hörn av rummet, och ur dunklet där låter en fiol och ännu en fiol.

Skuggorna löpa efter brasans ebb och flod och färgen lever och talar till mig. Skuggan slukar ett ansikte här, en gest där för att i nästa ögonblick förvandlas till ljus och hela denna symfoni av livsytringar, ljusets och människornas, kommer mig att känna den renaste av alla fröjder, målarglädjen.

Hur mycket vill herr konsuln och ridaren betala mig för cirka en kvarts timme av den varan? Jag vill gärna

avstå en del av min, ty den räcker till, om jag får lov att säga det själv.

Medan fiolerna låta sitter jag bakom en stor duk. På andra sidan duken står Zorn och målar och talar sitt hemlands tungomål. Jag förstår ännu inte ett dugg, men det ger en smak av blod och hedendom i munnen, då jag härmar det.

På en gång fylles stugan av sång och musik och jag gläder mig åt flickans omedvetet vackra grepp på gitarren, Hon sjunger om sommaren sköna, när marken hon gläds och den visan sätter mig in i några ögonblicks stark stämning av en art, som jag inte känt sen jag var barn. Och åter får jag en känsla av att jag sitter mitt i Sveriges hjärta. Och jag kan inte tröttna på att höra omkvädet:

Gud glädje och styrke de män som där bo,

Gud glädje och styrke de män som där bo

Vid älvom, på berg och i dalom.

I skymningen är vi åter i Mora.

Storbröllop i Färnäs

Brudföljen med förriiddare och spelmän var vanliga langt in på 1920-talet. Här är brudparet Anders Stika och Maria Elin klara för hemfärd till Färnäs efter vigseln i Mora kyrka den 18 juni 1922. Vigselakten hade ingått i en gammal ritual inlagd i högmässan och följdes av en stor menighet. Maria Elin var dotter till byföreståndaren Mats Elin och hans hustru Hallams Margit Nilsson, och således kusin med Kings Kerstin Olofsdotters make Hallams Johannes Johansson, mera känd under namnet Drändj-Jannes. Se fö not 8 och 10 i släkttavlan på sidan 159 i boken "Kronolänsman Mats Ersson Nohrmans dagboksanteckningar".

Gör som Mats Erssons Nehrman's Ättingar!

Välkomna att tanka och äta!

 AB Vårdshuset
Mora Klockan
Restauranger Livsmedel Biltillbehör Bensin o Diesel
Riksväg 70 / Fåsåsvägen Tel: 362 70

